

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

УДК 349.2

ВАХОНЄВА Т.М.

**ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ЗАХИСТУ
ТРУДОВИХ ПРАВ ТВОРЧИХ ПРАЦІВНИКІВ**

У статті здійснено аналіз наукових позицій щодо розуміння термінів «гарантії» й «процесуальні гарантії», на основі досліджуваних позицій вчених надано власне розуміння терміну «процесуальні гарантії захисту трудових прав творчих працівників» як спеціальних правових засобів, які у своїй сукупності здійснюють забезпечення належної реалізації прав і свобод творчих працівників при виконанні ними своїх трудових функцій, що спрямовані на належне забезпечення й дотримання трудових прав творчих працівників і є невід'ємною частиною механізму правового регулювання трудових правовідносин. Науковцем також досліджено основні ознаки процесуальних гарантій захисту трудових прав творчих працівників.

Ключові слова: праця, працівник, гарантія, процесуальні гарантії, захист, творчість.

В статье рассмотрены научные концепции понимания терминов «гарантии» и «процесуальніе гарантии», на основе исследуемых позиций ученых предоставлено собственное понимание термина «процесуальніе гарантии защиты трудовых прав творческих работников» как специальных правовых средств, которые в своей совокупности обеспечивают надлежащую реализацию прав и свобод творческих работников при исполнении ими своих трудовых функций, направлены на надлежащее обеспечение и соблюдение трудовых прав творческих работников и являются неотъемлемой частью механизма правового регулирования трудовых правоотношений. Ученым также исследованы основные признаки процесуальных гарантий защиты трудовых прав творческих работников.

Ключевые слова: труд, работник, гарантия, процесуальніе гарантии, защита, творчество.

In the article the review of scientific positions on understanding the terms "guarantee" and "procedural safeguards" and based on researched positions of scientists provided proper understanding of the term "procedural safeguards to protect the labor rights of artists", as special legal means, which in its totality is carried out to ensure the proper implementation the rights and freedoms of artists in the performance of their job functions aimed at ensuring proper compliance and labor rights of artists and is an integral part of the mechanism of legal regulation of labor relations. The scientists also investigated the main features of procedural guarantees for the protection of labor rights of artists.

Key words: work, worker, guarantee, procedural guarantees, protection, work.

Виклад основного матеріалу. Творча праця, яка здійснюється працівниками в межах виконання своєї трудової функції, сьогодні є запорукою розвитку інноваційної діяльності, в результаті якої створюється новий продукт, який потім використовується у виробництві з метою удосконалення виробничих процесів, досягнення найбільш оптимального результату від здійснення діяльності на підприємстві, установі, організації. Інтелектуальна творча діяльність працівників як процес виконання ними своєї трудової функції на окремому підприємстві, установі, організації натеper не досить чітко регламентована на законодавчому рівні, що, в свою чергу, обумовлює ряд проблем при безпосередній реалізації прав працівника. Однією із таких проблем є саме здійснення належного захисту прав і законних інтересів працівників, зайнятих інтелектуальною (творчою) діяльністю. Важливе значення в процесі захисту відведено саме гарантіям, які мають забезпечити здійснення належного й своєчасного захисту трудових прав творчих працівників.

© ВАХОНЄВА Т.М. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Стан дослідження. Зазначимо, що проблеми визначення процесуальних гарантій досліджували такі науковці як: Ю.П. Аленін, А.Г. Веніамінов, О.Г. Виноградова, Ю.М. Грошевий, А.В. Зарицький, М.І. Іншин, В.М. Корнуков, О.П. Кучинська, Е.Ф. Куцова, Л.М. Лобойко, Ф.О. Скакун, М.С. Строгович, С.І. Степурко, В.М. Трофименко, В.С. Юрченко та інші. Проте не достатньо дослідженим залишається визначення процесуальних гарантій захисту прав творчих працівників. Метою статті є дослідження процесуальних гарантій захисту прав творчих працівників, визначення їх характерних ознак і видів. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: дослідити наукові позиції вчених щодо тлумачення поняття «гарантія» й «процесуальна гарантія», здійснити аналіз наукових підходів до розгляду ознак, які характеризують процесуальні гарантії захисту.

Перш ніж перейти до безпосереднього розгляду й характеристики процесуальних гарантій захисту трудових прав творчих працівників, пропонуємо дослідити термінологічне розуміння поняття «гарантії» й «гарантії захисту трудових прав працівників». У науковій літературі існують різні наукові підходи до розуміння поняття «гарантії». Так, наприклад, А.С. Мордовець під гарантіями розуміє систему соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, що створюють рівні можливості особистості для здійснення своїх прав, свобод і інтересів [1, с. 171]. Досить широке тлумачення поняття «гарантії» надає М.І. Іншин, підкреслюючи те, що «в широкому розумінні поняттям «гарантії» охоплюється вся сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на справжню реалізацію прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод для їх неповного або неналежного здійснення і захист прав від порушень, що є, на жаль, численними. Хоча ці фактори різноманітні, але щодо процесу реалізації прав і свобод вони виступають як умови, засоби, способи, прийоми й методи» [2, с. 83]. Досить цікавою щодо наукового тлумачення поняття «гарантії» є позиція О.П. Кучинської, яка гарантії розглядає як ті об'єктивні умови, які створює суспільство або встановлює держава із метою забезпечення повноцінної реалізації прав і законних інтересів громадян [3, с. 6]. Конструктивним є й підхід С.І. Степурко, який під процесуальними гарантіями розуміє сукупність процесуальних правових засобів і умов забезпечення, реалізації, охорони й захисту прав і свобод людини й громадянина шляхом належної їх регламентації в цивільному процесуальному законодавстві. Науковець також наголошує на тому, що процесуальні гарантії не виступають єдиним однорідним засобом, який забезпечує реалізацію прав і свобод осіб, це різнорівневий механізм, який може складатися із норм-гарантій, гарантій-принципів, а також гарантіями можуть виступати окремі правові інститути [4, с. 80]. Таким чином, науковцями гарантії розглядаються як сукупність соціальних, економічних, юридичних чи інших умов, засобів і способів, які є необхідними для належної реалізації громадянами своїх конституційних прав і свобод. Гарантії спрямовані на належну реалізацію закріплених положень щодо захисту прав і свобод людини й громадянина, які закріплені в нормативно-правових актах. Саме завдяки закріпленню певних гарантій держава бере безпосередню участь у захисті кожного свого громадянина й осіб, які на законних підставах перебувають на території України. Проте, аналізуючи наукові позиції вчених, варто погодитися із думкою науковців, які гарантії розглядають як динамічне явище й вважають, що гарантії в одному випадку можуть розглядатися як умови для захисту прав і свобод, а в іншому випадку – й не розглядатися як такі. Зокрема, таку думку підтримує В.М. Корнуков, який зазначає, що, по-перше, все те, що в тій чи іншій мірі сприяє досягненню певних результатів або забезпечує певний стан, може бути розцінене як гарантія відповідної діяльності або стану, тому що сприяє діяльності, захищає стан, тобто гарантує їх. По-друге, на думку науковця, загальне поняття гарантії часто досить умовне і, якщо так можна висловитися, рухливе, оскільки те, що в одному випадку виступає гарантією, в іншому випадку не є такою» [5, с. 59]. Ми погоджуємося із такою позицією, яка, на нашу думку, обумовлена різноманітністю суспільних відносин, а тому в окремих випадках окремі засоби виступають як способи захисту, а в інших – ні. Ми вважаємо, що при розгляді процесуальних гарантій необхідно виходити кожен раз із конкретних правовідносин, які виникають при реалізації працівниками своєї трудової функції.

Процесуальні гарантії зазвичай пов'язують зі здійсненням певних дій, які передбачені нормативно-правовими актами й спрямовані на забезпечення захисту прав і свобод учасників відповідних правовідносин. Таким чином, процесуальні гарантії безпосередньо пов'язані із правами й свободами учасників відповідних правовідносин. Недаремно в науковій літературі висловлена думка, що для забезпечення гарантій прав у процесі першочергове значення мають: 1) законодавче встановлення прав учасників процесу; 2) законодавча регламентація умов забезпечення прав учасників процесу; 3) точне виконання посадовими особами приписів законів щодо забезпечення гарантій прав учасників процесу; 4) знання власних прав і обов'язків учасників і безумовне їх виконання [6, с. 15]. Таким чином, завдання процесуальних гарантій полягає в забезпеченні реалізації прав учасниками трудових правовідносин у відповідності до чинного законодавства. Розглянемо наукові підходи до розуміння поняття «процесуальні гарантії» й дослідимо їх значення в здійсненні захисту трудових прав творчих працівників.

Процесуальні гарантії як окремий вид правових гарантій досить часто виділяють у цивільному й кримінальному праві й вони спрямовані на здійснення захисту сторін правовідносин. Про значення процесуальних гарантій зазначає, О.Ф. Скакун, яка наголошує на тому, що нерідко процесуальні гарантії отожденоються із реалізацією учасниками процесу відповідних прав. Зокрема, на думку вченої, процесуальні

норми мають на меті забезпечити право на захист прав, свобод і інтересів людини й громадянина в поєднанні із правом звертатися за таким захистом до суду, а також – визначення повноважень суду [7, с. 448]. Таким чином, науковцями процесуальні гарантії справедливо поєднуються зі здійсненням процесуальної діяльності щодо захисту порушених прав і свобод у судовому й позасудовому порядку, здійсненням самозахисту порушених прав. Подібна думка висловлена й іншими науковцями. Так, конструктивною є позиція В.Є. Юрченка, який зазначає, що під процесуальними гарантіями слід розуміти встановлені законом певні правові засоби, за допомогою яких особа може реалізувати свої права й законні інтереси. Крім того, науковець акцентує увагу на тому, що завдяки наявності процесуальних гарантії особа має можливість домогтися відновлення власних прав у разі їх порушення [8, с. 11]. Досліджуючи процесуальні гарантії як різновид правових гарантії, необхідно зауважити, що процесуальні гарантії – це не лише норми, які забезпечують застосування санкцій і розгляд спорів, а й норми, що встановлюють механізм реалізації матеріальних норм. Під процесуальними гарантіями слід розуміти норми, які регулюють процесуальний порядок і процедури практичної реалізації й виконання вже встановлених норм матеріального права [9, с. 277]. Так, процесуальні гарантії є нормами, які встановлюють механізм реалізації матеріальних норм. Це обумовлено тим, що матеріальні гарантії, як і процесуальні, не можуть розглядатися окремо один від одного, вони тісно взаємопов'язані між собою й обумовлюють існування один одного. Тобто, на основі матеріальних гарантії виникають процесуальні гарантії, а процесуальні гарантії обумовлені порушенням відповідних матеріальних норм, які регламентують діяльність працівника й визначають його трудові права й обов'язки.

У науковій літературі розглядають і значення процесуальних гарантії. Так, наприклад, Ю.М. Грошевий під процесуальними гарантіями в кримінальному процесі розуміє сукупність встановлених законом правових норм, що забезпечують законний й обґрунтований розгляд кожної кримінальної справи й виконання інших завдань кримінального судочинства [10, с. 28]. У свою чергу А.В. Зарицький зазначає, що безпосереднє призначення процесуальних гарантії людини й громадянина – охорона й захист суб'єктивних прав і законних інтересів у судочинстві, забезпечення реальності прав і їх поновлення в разі порушення. Виступаючи одночасно й гарантіями правосуддя, вони сприяють створенню й підтриманню режиму законності, служать виконанню завдань судочинства, убезпеченню невинуватих від засудження й покарання [11, с. 17]. Отже, процесуальні норми передбачають здійснення певної процедури захисту трудових прав працівників. Зазвичай процесуальні норми закріплюються у відповідних нормативно-правових актах, які спрямовані на регламентацію подальшого захисту порушених трудових прав і свобод працівників, недопущення порушення їх прав. Такими актами варто назвати Кодекс законів про працю, Закон України «Про охорону праці», важливі норми закріплені й у Кодексі України про адміністративні правопорушення, Кримінальному кодексі України тощо. Проте варто наголосити й на тому, що процесуальні гарантії поширюються не тільки на сторону роботодавця, тобто захищають працівника від незаконних дій роботодавця, а й на самого працівника. Зокрема, процесуальними нормами передбачено обов'язок працівника належно виконувати свої професійні функції й професійні обов'язки, дотримуватися правил внутрішнього трудового розпорядку тощо. Тобто, процесуальні норми встановлюються й для забезпечення належного виконання працівниками своїх професійних функцій і обов'язків, які визначені в трудовому договорі. До таких процедур можна віднести процедуру розгляду спорів про порушення трудових прав творчих працівників в адміністративному порядку, судовому порядку, здійснення самозахисту своїх трудових прав працівниками, які пов'язані із творчою діяльністю тощо. Характеризуючи трудові правовідносини творчих працівників, варто наголосити на тому, що в чинному законодавстві не визначено конкретної процедури щодо здійснення захисту праці творчих працівників, а тому застосовувати їх до праці творчих працівників варто, виходячи із врахуванням їх ознак.

Дослідження будь-якого поняття потребує розгляду й аналізу основних ознак, що його характеризують. Досліджуючи процесуальні гарантії із точки зору кримінального процесу, наведемо позицію М.А. Погорельського, який наводить такі сутнісні ознаки кримінально-процесуальних гарантії: а) спрямованість на реалізацію повноважень осіб, які ведуть кримінальний процес; б) спрямованість на реалізацію прав і обов'язків осіб, які залучаються до кримінального процесу; в) спрямованість на реалізацію обов'язків суб'єктів кримінального процесу; г) публічність; д) диспозитивність [12, с. 15–16]. Ми ж пропонуємо до основних ознак процесуальних гарантії захисту трудових прав творчих працівників віднести наступні: 1) це сукупність спеціальних засобів; 2) регламентуються чинним законодавством; 3) їх реалізація здійснюється в межах чітко встановлених нормативно-правових актів; 4) спрямовані на забезпечення законних прав, свобод й інтересів творчих працівників; 5) визначають порядок реалізації матеріальних гарантії в процесі здійснення захисту прав творчих працівників.

Досліджуючи процесуальні гарантії, варто здійснити їх класифікацію. Так, наприклад, залежно від цільової спрямованості, В.М. Андріїв поділяє гарантії на наступні види: 1) превентивні, що сприяють реалізації прав, свобод і законних інтересів працівників; 2) відновлюючі, які сприяють відновленню порушених прав працівників; 3) відшкодувальні, які забезпечують відшкодування збитку, заподіяного в результаті порушення цих прав, свобод і законних інтересів, 4) гарантії-санкції, спрямовані на притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних в порушенні трудового законодавства [13, с.19]. Тобто, з огляду на наведену вище класифікацію, можна впевнено говорити про те, що процесуальні норми існують у всіх без

виключення правовідносинах і пов'язані із безпосередньою реалізацією всіх трудових прав працівника. Характерною рисою процесуальних норм є те, що вони спрямовані на запобігання порушення трудових прав творчих працівників, відновлення права у випадку його порушення, здійснення дій і заходів із покарання винних у порушенні трудових прав. Досліджуючи процесуальні гарантії захисту трудових прав працівників, варто погодитися із позицією В. Бутрак з приводу того, що до процесуальних прав у реалізації права на захист належать такі: 1) звернення із вимогою про захист порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу до компетентного органу в передбаченій законом формі; 2) користування в процесі розгляду своєї вимоги всіма передбаченими законом правами, визначеними щодо цієї форми захисту прав; 3) оскарження у визначеному законом порядку рішення компетентного органу [14, с. 179]. Ми погоджуємось із наведеною вище думкою науковця щодо виділення основних процесуальних гарантій, проте, вважаємо за необхідне окремо наголосити на тому, що до процесуальних гарантій праці творчих працівників також слід віднести: нормативно-правове закріплення здійснення захисту прав таких працівників; чітке визначення органів і суб'єктів, до повноважень і компетенції яких віднесено розгляд справ про порушення трудових прав працівників, які займаються творчою діяльністю; визначення прав і обов'язків сторін у спільних трудових правовідносинах і правовідносинах із розгляду справ про порушення трудового законодавства; закріплення вимоги про своєчасне, всебічне, повне й об'єктивне встановлення обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності із вимогами чинного законодавства (наприклад, при розгляді індивідуальних трудових спорів чи розгляді справ профспілковими організаціями тощо); встановлення процедури оскарження прийнятих рішень із боку адміністрації підприємства, установи, організації; встановлення порядку виконання прийнятого рішення щодо відновлення порушених прав творчого працівника тощо.

Як **висновок** зазначимо, що під процесуальними гарантіями захисту трудових прав творчих працівників пропонуємо розуміти сукупність спеціальних правових засобів, які у своїй сукупності здійснюють забезпечення належної реалізації прав і свобод творчих працівників при виконанні ними своїх трудових функцій, спрямовані на належне забезпечення й дотримання трудових прав творчих працівників і є невід'ємною частиною механізму правового регулювання трудових правовідносин. Таким чином, процесуальні гарантії мають забезпечити інтереси конкретного суб'єкта трудових правовідносин. До процесуальних гарантій віднесено саме здійснення охорони й захисту прав творчих працівників і результатів їхньої інтелектуальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 2001. – 776 с.
2. Іншин М.І. Юридичні гарантії як фактор стабільності й підвищення ефективності службово-трудової діяльності державних службовців / М.І. Іншин // Право України. – 2004. – № 5. – С. 83–87.
3. Кучинська О.П. Поняття гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження / О. П. Кучинська // Адвокат. – 2012. – № 7 (142). – С. 4–8.
4. Степурко С.І. Процесуальні гарантії принципу рівноправності сторін у цивільному судочинстві / С.І. Степурко // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2011. – Вип. 559 «Правознавство» – С. 79–82.
5. Корнуков В.М. Теоретические и правовые основы положения личности в уголовном судопроизводстве: Дисс. док. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; оперативно-разыскная деятельность» / В.М. Корнуков. – Х., 1988. – 410 с.
6. Выдря М. Уголовно-процессуальные гарантии в суде. – Краснодар, 1980. – 74 с.
7. Скаун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник / О.Ф. Скаун. – Харьков: Ескада, 2005. – 840 с.
8. Юрченко В.Е. Обеспечение прав потерпевшего в судебном разбирательстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В.Е. Юрченко. – Томск, 1972. – 22 с.
9. Таева Н.Е. Нормы конституционного права в системе правового регулирования Российской Федерации: монография / Н.Е. Таева. – М. : ООО «Проспект», 2015. – 424 с.
10. Кримінальний процес: підручник за заг. ред.. Ю.М. Грошевого й О.В. Капліної. – Х.: Право, 2010. – 608 с.
11. Уманський Я.Н. Советское государственное право / Я.Н. Уманский. – М.: Высш. Школа, 1970. – 448 с.
12. Погорельський М.А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій / М.А. Погорельський // Часопис Національного університету «Острозька академія» Серія «Право». – 2014. – №2(10). – С. 1–23.
13. Андріїв В.М. Юридичні гарантії захисту прав працівників / В.М. Андріїв // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 15–20.
14. Бурак В. Поняття права на захист трудових прав працівників // Вісник Львів ун-ту. – Серія юрид. – Вип. 48. – Львів, 2009. – С. 177–182.